

ALEŠ DEBELJAK

“Resnična dejstva” in problem slabega okusa

V prejšnji številki *Sodobnosti* (oktober 2002) je Uroš Zupan objavil doživeti esej *Nostalgija in zmehčana bolečina*, v katerem navdušeno opisuje svoje odkritje opusa Miljenka Jergovića. V eseju se med drugim dotakne tudi moje pesmi *Bosanska elegija* iz knjige *Mesto in otrok* (Mladinska knjiga, 1996), ki je posvečena prav Jergoviću. Zupan pravi, da je Jergovića, morda najbolj mojstrskega pripovedniškega nostalgičarja v sodobni bosanski in hrvaški književnosti, osebno srečal šele pred nekaj leti na Društvu slovenskih pisateljev v Ljubljani, ko se je lahko na lastne oči prepričal, da Jergović nima sivih las. Nato pa nadaljuje z zadnjim verzom moje pesmi (“poj, kakor si pel, ko še nisi osivel”), v kateri je imel “potvarjanje resničnih dejstev v elegiji...za znamenje slabega okusa.” Čeprav se ne oglašam na vsako zavračajočo omembo mojega dela, pa se tokrat vseeno bom: navsezadnje gre za vprašanje kulturne higiene v javnosti. V čem je problem? Problem je v Zupanovi jasni predpostavki, da naj bi vsaj pesniška elegija, če že ne morda kar vsa književnost, govorila zgolj govoricu preverljivih in s tem “resničnih dejstev”; da naj bi torej bila lirična govoricu zavezana pravilom dokumentarnega posnetka stvarnosti. Na osnovi te zmotne predpostavke je v nedavnem in široko publiciranem škandalu, prvem svoje vrste na Slovenskem, nek državljani na sodišču obtožil pisatelja Matjaža Pikala, da v svojem romanu *Modri E* ni uporabljal ustvarjalne imaginacije, ampak le preverljiva in resnična dejstva. Tako se je tudi državljani lahko gladko prepoznal

v enem od junakov romana in zaradi prestanih duševnih bolečin terjal in dobil vrtoglavo finančno odškodnino. Če navkljub mnogim strokovnim stališčem izvedencev za literaturo (od časopisnih kritikov do univerzitetnih profesorjev in predsednika Društva slovenskih pisateljev) danes nek sodnik ni sposoben razlikovati med literarnim junakom in dejansko osebo iz stvarnega življenja, potem tak sodnik med drugim izpričuje veličastno brezbriznost do abecede literarno-teoretske stroke. Izpričuje namreč brezbriznost do osnovnega pravila fikcijske književnosti, ki – drugače kakor biografije ali zgodovinopisje – izhaja iz izrecne ločitve med namišljenimi značaji v literarnem delu na eni in stvarnimi osebami v vsakdanjem življenju na drugi strani. Že tovrstna brezbriznost je hudo nevarna, kot je občutil vsaj Pikalo, prestrašeni ostali pa skupaj z njim. Nisem pa si mislil, da bo taka pohabljena sodniška pamet hitro dobila svojega pesniškega brata-dvojčka. Pisatelj pri svojem pripovednem modeliranju vendar uporablja like in dogodke iz vsakdanjega življenja na podoben način kot lončar uporablja glino. A umetelno izoblikovana vaza nima nikakršne *neposredne* zveze z glino kot surovim gradivom. Tako tudi literarni tekst nima nikakršne *neposredne* zveze z vsakdanjim življenjem, torej z lastnim surovim gradivom. Ta ločnica med izmišljenim in s tem odlikovano literarnim oblikovanjem sveta na eni in vsakdanjim, preverljivim, kronološkim svetom na drugi strani je osnova moderne umetniške svobode. Čudno je le to, da je eden najboljših sodobnih slovenskih pesnikov zaradi – ugibam – sedanje osebne nestrpnosti voljan tako zlahka žrtvovati splošno načelo, namreč načelo avtonomije v literarnem delu. Kaj naj bi navsezadnje sploh pomenila zahteva po “resničnih dejstvih” v literaturi, pa četudi gre za elegijo? Mar bi komu kaj koristilo, če bi povedal, da Jergovića osebno sploh nisem spoznal vse do leta ali več po objavi te pesmi? Res je, nikomur. Ta podatek za razumevanje in doživljanje pesmi ni prav nič pomemben, ker nastopa izven teksta. Za Uroša Zupana, ki prisega na “resnična dejstva”, najbrž ni pomemben niti podatek, ki nastopa znotraj teksta: moja pesem je namreč nedvoumno napisana v prvoosebni ženski glas, o čemer se lahko prepriča vsak, ki se mu ljubi pogledati dvanajsti verz *Bosanske elegije* (“Verjemi, res: pripravljena sem. Zadnjič mi zapoj”). Priznam, da sem kriv: ker nisem ženska, sem očitno spet potvarjal “resnična dejstva”. Razen če medtem ni prišlo do popolne poljubnosti v presoji umetniških del, pa si predstavljam, da je sprevrženost takega “dobrega okusa”, ki naj bi bil utemeljen na “resničnih dejstvih”, važna tudi za vse tiste bralce in pisce, ki se jim ohranitev ločnice med resničnim in izmišljenim kaže kot prvi pogoj svobodne literarne ustvarjalnosti. Zupana očitno ni med njimi.

